

LECTIO MAGISTRALIS

Johannes KABATEK

Universitatea din Zürich, Elveția

*Stimate domnule Rector Valentin Popa,
Stimate domnule Președinte al Senatului Liviu Popescu,
Stimați membri ai Senatului Universității,
Stimată doamnă Decan Luminița-Elena Turcu,
Stimată doamnă profesoară Rodica Nagy,
Stimată doamnă profesoară Sanda-Maria Ardeleanu,
Stimată doamnă profesoară Pilar Prieto Vives,
Dragi colegi Lavinia Seiciuc, Cristina Bleorțu, Dorel Fînaru,
Distinși oaspeți,
Doamnelor, domnișoarelor și domnilor,*

*Denken und Danken sind in unserer Sprache Worte ein und desselben Ursprungs.
Wer ihrem Sinn folgt, begibt sich in den Bedeutungsbereich von „gedenken“, „eingedenk sein“,
„Andenken“, „An-dacht“. Erlauben Sie mir, Ihnen von hier aus zu danken.*

Cu aceste cuvinte poetul bucovinean Paul Antschel, rebotezat – sau „verlainizat”, cum s-ar spune în Franța – cu numele de Paul Celan, a mulțumit când i s-a acordat premiul pentru literatură din partea orașului Bremen. Citatul poetului, o tradiție discursivă, îmi permite să evadez din momentul emoționant și din ceea ce în germană se numește „Sprachlosigkeit”: a rămîne fără cuvinte în fața unui eveniment cu un puternic impact emoțional. Și vă asigur că acest moment este unul de mare impact în viața mea și că nu mă simt nici suficient de matur, nici suficient de important ca să îl merit. Un doctorat honoris causa este maxima distincție pe care o poate oferi o universitate. Vă sînt infinit recunoscător pentru această uriașă onoare.

Paul Celan mă leagă de Bucovina, de limba română, de primii mei pași ca traducător de poezie, precum și de magistrul meu, Eugeniu Coșeriu, și de interferența lingvistică: Coșeriu a demonstrat că uneori efectul poetic se producea prin prezența subiacentă a limbii române, fără ca cititorii neromânofoni să își dea seama. Eu însumi am cercetat mai tîrziu teme asemănătoare; și poate că recunoștința mea, umilă și săracă în raport cu măreția onoarei pe care mi-o faceți, devine măcar un pic poetizată prin prezența subiacentă a germanei și a spaniolei în cuvintele mele.

Sînt un romanist occidental, iar viziunea mea asupra limbii române este o viziune asemănătoare cu cea a lui Hervás, a lui Poza, o *Limbă română în fața Occidentului*: o viziune dinspre iberomanic, dinspre spaniolă și portugheză. Dar, totodată, este și o viziune care face parte dintr-o călătorie: călătoria unui romanist printre limbi, o călătorie care a început, așa cum se obișnuia în mod normal pe cînd studiam în acei ani de demult la Tübingen, cu franceza; au urmat apoi spaniola, portugheza, catalana și galiciana (italiana deja o cunoșteam) și a ajuns foarte tîrziu la limba română: lumea unei limbi în care abia pătrund și care îmi promise peisaje, persoane, cărți, poezie, istorie și aventuri noi.

Dacă mă aflu astăzi aici, este datorită relației mele particulare cu România și cu românii. Există trei români care mi-au marcat viața în etapa copilăriei și a formării mele: profesorul meu de vioară, Elvir Stanciu, directorul orchestrei simfonice de la Universitatea din Tübingen, marele muzician Alexandru Șumski (care a fost și șeful meu) și, mai ales, Eugeniu Coșeriu (în cazul lui Coșeriu sar peste epitete. El însuși spunea că doar ignoranții vorbeau despre „marele poet Dante”. Toți ceilalți spuneau „Dante” și atît, întrucît considerau că se știe despre cine e vorba).

Coșeriu nu mi-a marcat doar studiile, ci întreaga mea viață, iar dacă astăzi am onoarea de a fi aici, este mai degrabă datorită lui decît mie: e ca și cum Universitatea din Suceava l-ar onora cu această distincție pentru a doua oară (el a fost numit doctor honoris causa al acestei universități – cu care a avut o relație specială și care a păstrat cu el o relație foarte specială – în 1999).

Relația mea cu Eugeniu Coșeriu a fost și continuă să fie (întrucît moartea ucide trupul, nu și spiritul) cea mai intensă din viața mea științifică și, dincolo de viața științifică, și din viața mea personală, întrucît am avut norocul să mă considere prieten în ultimii săi ani de viață, mi-a încredințat responsabilitatea de a mă ocupa de moștenirea sa spirituală enormă și mi-a dăruit multe ore de înțelepciune și prietenie.

L-am cunoscut pe Eugeniu Coșeriu în 1984, la Universitatea din Tübingen, și chiar din primul semestru al facultății mergeam la toate cursurile lui. De la el am învățat totul: gîndirea sistematică, disciplina, edificiul complet al teoriei limbajului, care ne permite să vedem ceva atît de complex cum sînt fenomenele limbajului uman – esența ființei noastre – ca pe o lume ordonată și comprehensibilă. Cu el am mai învățat să văd România ca pe un tot unitar, pentru că el se simțea în largul său și în portugheză, și în română. În ultimul său semestru a predat cinci cursuri unul după altul, schimbînd, de la o oră la alta, limba și materia: o introducere la chestiunile fundamentale ale francezei, italienei, spaniolei, portughezei și românei. Putea să vorbească și despre croată în croată, despre poloneză în poloneză, despre germană în germană sau despre engleză în engleză, și în multe alte limbi. Într-o zi m-a descoperit la un curs, m-a chemat în biroul lui și mi-a zis că îmi va obține o bursă și un post la universitate. Din acest moment a făcut tot ce s-a putut pentru mine, m-a învățat să lucrez și să gîndesc altfel.

Coșeriu a fost romanistul cel mai important al secolului al XX-lea, dar a fost și cel mai mare lingvist și filosof al limbajului din același secol. Cu acest ultim aspect nu toată lumea este de acord, întrucît există diferite școli în lume, iar viziunile sînt întotdeauna ușor pîrtinitoare. Dar eu vă pot asigura – și cei prezenți care au avut privilegiul de a-l cunoaște îmi vor împărtăși această viziune (și știu că sînt cîțiva!) – că a fost persoana cea mai impresionantă din punct de vedere intelectual din cîte am cunoscut în toată viața mea și că îi depășea cu mult pe toți ceilalți. Ca director al Arhivei Coșeriu de la Universitatea din Tübingen, lucrez la editarea enormei sale opere inedite, la publicarea miilor de scrisori din corespondența cu intelectuali din lumea întreagă și la elaborarea și continuarea ideilor sale.

Dacă în ultimii ani – așa ca ieri, la conferința pe această temă – am încercat să explic care este anvergura a ceva atât de important cum este tradiționalitatea textuală (*ergon*-ul) pentru descrierea adecvată a fenomenelor lingvistice, acest lucru s-a întâmplat datorită regretatei mele maestre Brigitte Schlieben Lange și regretatului meu coleg Peter Koch, dar mai ales datorită concepției asupra limbajului la care ei doi, dar și eu însumi, ne-am referit mereu: edificiul teoriei limbajului, așa cum a fost conceput el de Coșeriu. Acest enorm edificiu, care înglobează lingvistica romanică, lingvistica generală, filosofia limbajului, precum și estetica și teoria ei. Un edificiu interminabil, pe de o parte, dacă privim ceea ce s-a publicat și ceea ce nu s-a publicat – peste o mie de manuscrise – și, în același timp, un edificiu bine delimitat la baza căruia stă o distincție simplă, care permite plasarea întregii activități a lingvistului într-o schemă care distinge net universalul de istoric și de individual și care consideră faptele lingvistice în primul rând din perspectiva creării lor, nu ca operă moartă, nici ca potențial de creare, ci este centrată pe actul însuși al creării. Un act care include dinamicul (*enérgeia*) și care are, prin urmare, o „dimensiune viitoare”.

Pornind de la acest edificiu continuăm să lucrăm, întrucât nu am găsit vreun altul care să ne convingă mai mult. Pornind de la el, am încercat să descriem tradiționalitatea lingvistică în toate dimensiunile ei, nu doar ca „gen”, ci ca tradiționalitate a textelor, a formelor textuale și a conținuturilor textuale, schițând modul în care această tradiționalitate interacționează cu gramatica, cu așa-numita pragmatică și cu stratificarea lingvistică. Tradiționalitatea textuală relaționează limbajul cu dialogul, cu obiectele și cu instituțiile, cu vocea și cu trupul – dar și cu estetica: cu tot ceea ce lingvistica modernă exclusese, limitând lingvistica la structuri și procese sistemice. Fără a nega sistemicul (dimpotrivă!), Coșeriu își propusese deja să treacă „dincolo de structuralism”, propusese o semantică a lucrurilor și o lingvistică a textului ca „hermeneutică a sensului”. Prin acestea ne-a indicat o direcție, dar noi sîntem cei care trebuie să o construim și să o postuleze ca alternativă a unei lingvistice reducționiste, care se limitează la ceea ce este măsurabil neurologic sau se presupune că ar fi universal.

Pe lângă Coșeriu, eu mă simt prea mic din punct de vedere științific, și drept urmare distincția Universității din Suceava, aceeași pe care a avut-o și el, mi se pare demnă de un nivel pe care niciodată nu îl voi atinge. În acest sens, o văd ca pe o nouă recunoaștere și confirmare a celei anterioare, oferită lui Eugeniu Coșeriu; o văd ca pe un sprijin al continuității gândirii sale și ca pe un stimulent pentru a continua să muncim într-o direcție în care limbajul uman să nu fie privit ca ceva perfect maleabil și cuantificabil, ci ca esență a ființei umane și ca fundament al culturii noastre, o direcție unde științele culturii, spre deosebire de științele naturii, se dedică demersului hermeneutic de explicare a fenomenelor ai căror agenți producători sîntem chiar noi. Limbajul și cultura sînt teritoriile libertății, iar din această libertate necuantificabilă, departe de o simplă succesiune de cauze și efecte, derivă imensa responsabilitate a ființei umane pentru actele sale. Nu întâmplător, gramatica este prima dintre artele liberale în tradiția scolastică: lingvistica este știința care, mai mult decît oricare alta, se ocupă de fundamentele libertății ființei umane și, prin urmare, îi revine un rol primordial în configurarea unei lumi mai bune și mai drepte.

De aceea văd această distincție nu ca pe un premiu pentru trecut, ci ca pe o formă de legămînt cu viitorul: un viitor al responsabilității lingvistului față de cultură și libertate. Un viitor pe care îl văd și în colaborarea internațională cu colegii din universitățile din lumea întreagă și, în special, din lumea romanică. Și un viitor în care universitățile românești, unde se cunoaște importanța lingvisticii coșeriene, pot juca un rol important. Aici, la Suceava, există un important nucleu de lingvistică integrală, de cercetare a analizei

discursului și am colaborat deja cu revista ANADISS, condusă de Sanda-Maria Ardeleanu, la două volume despre lingvistica textului coordonate în colaborare cu Dorel Fînaru și Cristina Bleorțu. Aici se celebrează periodic un foarte important congres referitor la opera lui Eugeniu Coșeriu (la care am colaborat și vom colabora în continuare) și există un teren fertil pentru a colabora la acest mare proiect care este propunerea unei lingvistici cu adevărat „integraliste”, într-un sens care, cine știe, poate că depășește ceea ce și-a imaginat Coșeriu însuși. În acest sens, distincția de față nu este o distincție care se referă la trecut, la ceea ce s-a făcut deja: este un stimulent pentru a continua construirea unei direcții. Are, precum limbajul, o „dimensiune viitoare”.

Mii de mulțumiri pentru această onoare enormă: mă simt mîndru să fac parte, începînd de acum, din această ilustră comunitate academică.